

Gábor Eszter: A Malonyay-villa

„A kertben, szabadon kicsi lakóház. Vadonatúj. Egyszerű, sima, fehér falú, nagy piros fedelű épület, s oly meghitten, ösmerős-vidáman mosolygott reám a kertből, mintha réges-régi, kedves, vérbeli atyámfia volna. Előtte a zöld gyepközötti széles sorban fehér és piros Bazsarózsa.

Csak néztem, néztem a kicsi házat, és éreztem, hogy visszamosolygok reá, szívemből, szeretettel.

- Szép...- mondtam halkán s csak magamnak, és semmi egyebet. Pedig milyen egyszerű ház, csak a fehér falak, a piros csapott fedél, ereszeszkája pávakék és a vakolatba bekarcolt együgyű írás, mint a temetői fejfákon: „Eb ura fakó”. Mi ebben a szép?

- Tetszik?

- Szép – mondtam most hangosan. – igen. Nekem szép... Ki lehet a gazdája? Nem tudja?

- Mellékes. Nem érdekel. De véletlenül tudom: Malonyay Dezső.

- Aki a Magyar Nép Művészetét írja s szerkeszti?

- Az. De Lajta Béla tervezte, s ez a lényeges. Nem Lechner Ödön. Lechner mester ezt nem tudja.

- Tehát Lajta Béla.

- Az. S lám, ez már keresgél. Tudja, hogy nemcsak a nemzeti irodalom nyelve a nemzeti nyelv, hanem a nemzeti művészeté is. Brabante (sic!) olaszul épített. Dürer németül festett, Rodin plasztikája francia... De a miénkek? Ybl, Hauszmann épületei németül beszélnek. Az új Országház annyit tud magyarul, mint Ferenc József... Az öreg Schulek még... Na.

Ezt mondotta Zimmer Mátyás építészhallgató nekem, vagy ilyenformát, s aztán elbúcsúzott”[.]¹

Így emlékezett Kós Károly *Életrajz* című könyvében a nagy élmények egyikéről, amelyek hatására mérnöki tanulmányait félbehagyva építésznek állt. Zimmer Mátyás olyan épületet mutatott neki, amelyben a historizmus és a nemzeti szecesszió alkotásaitól eltérő értékekre talált, „meghitten ösmerős” „[e]gyszerű sima, fehér falú, nagy piros fedelű épület”-

¹ Kós Károly: *Életrajz*. Budapest–Bukarest, Szépirodalmi Kiadó – Kriterion. 1991. 216. A Kós Károly által megírt élmény hiteles lehet, de a jelenet valószínűleg költött. Kós 1907-ben diplomázott építészként (L.: *Névjegyzéke mindazoknak, akik a M. kir. József-Műegyetemen 1928. évi június hó végéig oklevelet, abszolutoriumot, vagy oklevélhonosítást nyertek*. Budapest, 1929. 11. No. 448. Kósch Károly, [született] Temesvár, 1883. [oklevél] 1907, 4101. [sz.]), tehát legkésőbbben 1905-ben lehetett másodéves – amit az elbeszélésben említ –, a Malonyay-villát azonban felépítve legkorábban 1906-ban láthatta.

re, amely „mintha réges-régi, kedves, vérbeli aty[a]fia volna”. Olyan épületre, amely első sorban tömegével, emlékeztette a számára oly otthonos erdélyi építészetre. Bár nem részletezi, de finoman érzékelteti, hogy az internacionálisnak érzett monumentális historikus építészettel szemben az egyszerű, rurális, paraszti, népi építészeti formának városi megjelenése ragadta meg, és ez az élmény élt benne még évtizedek múlva is. Szintén kimondatlanul, de félreérthetetlenül utal arra, hogy ez az élménytadó épület a maga nemében ez első volt.

Itt meg kell állnunk egy kicsit.

A fenti jelenet úgy indul, hogy a másodéves mérnökhallgató, Kós Károly egy nyár eleji vasárnapon a Városligetben a Történelmi Épületcsoport udvarán rajzolgat, amikor Zimmer Mátyás harmadéves építészhallgató megszólítja. A Városliget közelében a Délibáb utca és a mai Rippl-Rónai utca sarkán állt már ekkor – 1902 óta – egy hasonló tulajdonságokkal rendelkező épület, amelyet Baróthy Károly fővárosi mérnök számára tervezett Árkay Aladár.² Ismerte-e ezt a fiatal Kós Károly? Vagy csak az idők során megfeledkezett róla, mert nem tartotta érdekesnek, nem gyakorolt rá hatást? A történethez tartozhat továbbá, hogy Árkay Aladár kevéssel később, – a Malonyay-villával lényegében egy időben –1904–1905-ben építette az Andrássy út páratlan oldali utolsó telkére a Babocsay-villát, amelynek népies motívumokkal gazdagított szecessziós modora nagyon távol állt Kós Károly szemléletétől, és ez az élmény el is fedhette a korábbi villáét.

A Baróthy-villáról mi is keveset tudunk, bár igen rossz minőségű fénymásolatokban megmaradtak az építészeti tervei, megjelent róla egy cikk az *Építő Ipar* című szakfolyóiratban, amelyhez egy kisméretű távlati fénykép is tartozik.³ A Magyar Építészeti Múzeum ennek eredetije mellett néhány további külső fotót is őriz a házról, a BTM Kiscelli Múzeumának tervtárában, az Árkay-hagyatékban található néhány, a villához készült bútorterv is.⁴ (Mindez elenyésző a Malonyay-villa publicitásához képest.)

Kós Károly idős korában arra emlékezett vissza, hogy az erdélyi építészet hatása már az ő egyetemista korában megjelent a fővárosban, és evvel a hatással Lajta Béla Malonyay-villájában találkozott először hiteles módon. Akár elfogadjuk a visszaemlékezés hitelességét, akár nem, azt bizonyítja, hogy a vernakurális építészet magyarországi képviselőinek vezéregyénisége még hosszú évtizedek múltán is hitelesnek ismerte el, és ily módon korszakos jelentőségűnek ítélte az épületet.

² A villa a Délibáb utca 22. - Rippl-Rónai u. 7. számú saroktelken állt 1901–1948 között. Tervei megtalálhatók a BFL XV.17.d.329/29662 sz. csomóban.

³ *Építő Ipar* 1904. 193–195.

⁴ Magyar Építészeti Múzeum, ltsz. MF 74.132, 74.134, 74.178; BTM Kiscelli Múzeum Építészeti Gyűjtemény, ltsz.: 67.66.35–40.

Az egykori Malonyay-villa némileg átalakított formában áll ma a XIV. Izsó utca 5. számon. Jelenleg a Román Köztársaság Budapesti Kulturális Intézete működik benne.

Mi ragadhatta meg Kós Károlyt a Malonyay-villa láttán? Elsősorban annak szokatlan megjelenése: az épület hangsúlyozott aszimmetriája, a nagyobbik tömb magas kontyolt tetője, amelynek formája kisebb méretben megismétlődött – a mindössze a tetőterasz pergolájával lezárt – alacsonyabb tömb előtt. Vonzották a nagy sima fehér falfelületek, amelyeket csak a nyílások tagoltak, architektonikus elemek nem, ily módon sokkal jobban hasonlítottak egy parasztházhoz, mint az uralkodó historikus építészet alkotásaihoz. (Talán ezért találta az épületet „kicsi lakóház”-nak, holott a kétemeletes magas tetejű villa igazán nem volt kicsi. A tetőgerinc talajtól mért magassága 23 méter, mai szokásos belmagasságokkal egy földszint felett hatemeletes ház kényelmesen elfér ilyen magasság alatt.) Az otthonosság érzéséhez hozzájárulhatott a homlokzati fagerendák ismerős faragása. Összefoglalva: a népi hagyományok helyén történő, értő alkalmazása. Lajta ugyanis építészeti elemeket, esetleg díszítőelemeket alkalmazott, és nem a hímzések és szűrrátétek motívumait transzponálta épületdísszé, amely megoldás Kósnak és társainak, az ú. n. Fiataloknak már visszatetsző volt.

Hogyan kerültek Malonyay Dezső villájára az erdélyi paraszti építészet jellegzetességei? Ki is volt a villa építtetője, Malonyay Dezső?

A legplasztikusabb jellemzést talán a kortárs-kartárs Lyka Károly adta róla:

„Malonyayval új típus került a budapesti írók köztársaságába. Párizsból jött, életművészetét onnan hozta, s már ott időzése is páratlan eset volt a magyar tanárság történetében: tíz évig volt ott szabadságon. Párizsban írók társaságát kereste, s mert akkoriban Zola volt a leghíresebb, az ő szalonját látogatta. Sokat forgolódott festők körében, s mert akkor Magyarországon legnagyobb híre Munkácsynak volt, sűrűn lett vendége, félig-meddig titkára is, és segített emlékeinek megírásánál. Végül hazajött. Itt a legelterjedtebb lap a Budapesti Hírlap volt, ennek lett munkatársa. Hamarosan észrevette, hogy a könyvkiadók közt legmozgékonyabb a Singer és Wolfner cég: ahhoz teremtett magának kapcsolatot. Itt megtudta, hogy Wolfner vadászgatni szeret: vadásztársa lett. Irt elbeszélést, regényt, de észrevette, hogy egy bukott színdarab többet jövedelmez, mint egy jó regény, írt tehát színdarabot is. S mindezt azért, hogy választékos jó módban éljen, szépen bútorozott, perzsaszőnyeges lakásban, művészi képek közt, olyan ebédeket és vacsorákat kapjon a legfinomabb ezüst- és porcelánkészletekben, válogatott borokkal, mint egy világfürdő szállodájának apartementjában. Hozzá képest a legtöbb budapesti író kispolgári életet élt.

Ezt csak egy módon lehetett elérni: előrelátón megtervezett és szaporán végzett munkával. Ehhez kiválóan értett: tudta, mi kell a közönségnek, s pontosan megfelelt a

közkíváratnak. Pedig tehetséges ember volt, de ilyen életcél mellett ez a tehetség nem mélyedhetett el, nem élhette ki formáját sohasem.”⁵

Minderről kicsit konkrétan: Malonyay Dezső szorgalmas író volt, az Országos Széchényi Könyvtár katalógusa szerint 1891 és 1915 között hét regénye, nyolc elbeszéléskötete, három színműve (továbbá kettő, amelyet társszerzővel írt), egy ifjúságnak szánt ismeretterjesztő munkája, egy irodalomtörténeti tanulmánya, hat képzőművészeti tárgyú kötete, továbbá a legnevezetesebb: *A Magyar Nép Művészete* négy kötete (az ötödik már halála után 1922-ben látott napvilágot) jelent meg. Hatalmas mennyiség! Irodalmi munkásságát nem jegyzi az utókor. Képzőművészeti írásait erősen vitatják, de mint a tárgyalt művészekről készült első összefoglalásokat a mai napig számon tartja a szaktudomány. Munkácsy Mihályról, Mednyánszky Lászlóról, és az általa „A Fialok” néven emlegetettekről: Ferenczy Károlyról, [Iványi-] Grünwald Béláról, Katona Nándorról, Magyar-Mannheimer Gusztávról, Rippl-Rónai Józsefről ő írt először összefoglaló pályaképet. Ezek az írások nem tudományos igényű, illetve színvonalú írások; kevés bennük a tényszerű adat, az elmélyült elemzés, inkább impresszionisztikus reflexiók, egyéni benyomások. Egykorú jelentőségük abban állhatott, hogy a közönség figyelmét felhívhatták a művészekre. Az utókor számára tudósítást nyújtanak a művek születésükkel egykorú fogadtatásáról, a kortárs visszhangról. Számunkra a válogatás is tájékoztató. Vannak a tárgyalt művészek között máig is kiemelkedőként elismert művészek (Mednyánszky, Ferenczy Károly, Rippl-Rónai), vannak helyükön értékelték, mint Munkácsy és Iványi-Grünwald, és értetlenül nézzük, hogyan került társaságukba Katona Nándor vagy Magyar-Mannheimer Gusztáv? Persze a kortárs kritika soha sem egyezik meg az utókoréval, más is tévedett, nemcsak Malonyay.

A Magyar Nép Művészetével más a helyzet. A sorozatot megjelenése óta bírálja, mondhatni támadja a néprajzos szakma, mindig is illetéktelen beavatkozásnak tartották az etnográfia területére.⁶ Malonyay ez estben sem akart tudományos munkát írni, nem is tudott volna. A Koronghi-Lippich Elekkel közösen kialakított koncepció szerint – az öt kötetrel is csonka sorozattal – a magyar paraszti tárgykultúra 1900 körüli állapotáról kívántak dokumentumértékű híradást adni. Ezt a céljukat többé-kevésbé el is érték. Kevésbé azért, mert az öt kötet tartalma sem fedi le az ország területét. Kalotaszegről, Székelyföldről, Torockóról, a Veszprémről, Tolnárról, Somogyról, a honti, nógrádi, gömöri, borsodi magyarságról szóló kötetek készültek el,⁷ erre tudott anyagi fedezetet biztosítani az akkor a Kultuszminisztérium

⁵ Lyka Károly: *Vándorlásaim a művészet körül*. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1970. 221–223.

⁶ Kresz Mária: A magyar népművészet felfedezése. *Ethnographia* LXXIX. (1968) 26.

⁷ 1. *A magyar nép művészete. Első kötet. A kalotaszegi magyar nép művészete*. Budapest, 1907. Franklin Társulat. 2. *A magyar nép művészete. Második kötet. A székelyföldi, a csángó és a torockói magyar nép művészete*. Budapest, 1909. Franklin Társulat. 3. *A magyar nép művészete. Harmadik kötet. A balatonvidéki*

művészeti osztályát irányító K. Lippich Elek. Többé azért, mert Malonyay és lelkes munkatársai mindent lefényképeztek, lerajzoltak, lefestettek, amit arra érdemesnek tartottak. A hatalmas képanyagot leírások, a használatos anyagok, a munkafolyamatok ismertetése kísérte és ez együttesen valóban tudósítást ad az utókornak a megörökített állapotokról. „És hidd el, amit el nem viszek ma, amit meg nem örökítünk, azt már holnap meg nem találjuk” – írta Malonyay Bánffyhunyardról 1904 augusztusában K. Lippichhez.⁸ Évtizedekkel később, Diószegi Vilmos, az 1980-ban megjelent Néprajzi Lexikonban úgy értékelte, hogy „[e]zek a kötetek máig a magyar népi díszítőművészet tanulmányozásának nélkülözhetetlen forrásai.”⁹

A jelek arra utalnak, hogy a filozófiai doktorátussal rendelkező, francia szakos tanári képesítésű Malonyay Dezső művelt, nagy munkabírású, nyughatatlan szellemű, kiváló szervezőkészséggel megáldott férfiú volt. Hosszas franciaországi tartózkodása során, 1893-ban ismerkedett meg Justh Zsigmonddal és az ő révén került kapcsolatba a felvidéki arisztokrata szellemi körrel, nevezetesen Czóbel Istvánnal, korának elismert arisztokrata filozófusával – aki egyben Mednyánszky László sógora és Czóbel Minka költőnő bátyja volt – és társaságával.¹⁰ (Részben róluk mintázta Justh a *Fuimus* című regénye alakjait). Talán a Czóbel-kör hatására lett Malonyay gondolatrendszerében meghatározó a rassz fogalma, amely hétköznapi nyelvre átültetve a nemzeti, a hazai gyökerek jelentőségét hangsúlyozta. Malonyay erre a gondolatra építette fel Munkácsy-konceptióját, amely a festő és életműve tragédiáját a nemzeti gyökerektől való eltávolodásban látta és rajzolta meg.¹¹ Ez a gondolat ragadhatta meg K. Lippich Eleket, aki a modern művészetet a népi művészet révén kívánta megújítani. (K. Lippich és Malonyay nép fogalma természetesen nagyon különbözött a népi írók harminc évvel későbbi nép-fogalmától. Ők a hagyományos normák szerint élő, hagyományos mesterségeket gyakorló, hagyományos díszítőművészetet alkalmazó parasztokat és nem a szegény, nyomorgó, éhező földműveseket értették a nép fogalmán.)

A népről alkotott fogalmuk rokonsága és a népi művészet alkalmazásának kívánsága vihette egymáshoz közel a két férfit. K. Lippich az általa szerkesztett Művészeti Könyvtár

---

magyar pásztornép művészete. Budapest, 1911. Franklin Társulat. 4. *A magyar nép művészete. Negyedik kötet. A dunántúli magyar nép művészete (Veszprém, Zala, Somogy, Tolna).* Budapest, 1912. Franklin Társulat. 5. *A magyar nép művészete. Hont, Nógrád, Heves, Gömör, Borsod magyar népe – A palócok művészete.* Budapest, 1922. Franklin Társulat. A szerzőmegjelölés egységesen: „Számos szakértő és művész közreműködésével írta Malonyay Dezső”.

⁸ OSzK Kézirattár/Levelestár, Malonyay Dezső levele K. Lippich Elekhez 5. sz. 1904. augusztus 22.

⁹ *Magyar Néprajzi Lexikon* 3. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest, 1980. Akadémiai Kiadó, 514.

¹⁰ Erről a témáról részletesen l.: Gosztanyi Ferenc: Kész regény. Malonyay Dezső 1905-ös Mednyánszky monográfiája. *Mednyánszky László. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában.* 2003. október 13. – 2004. február 8. Szerk. Markója Csilla. Budapest, 2003. 71–88.

¹¹ Malonyay Dezső: *Munkácsy Mihály 1844–1900.* Budapest 1907. Lampel R. – Wodianer F. A témáról részletesen l.: Gosztanyi Ferenc: Két fejezet a Munkácsy-recepció történetéből. *Enigma* XII. 2005. 43–44. sz. 65–76.

sorozatban Malonyay több könyvét (köztük a Mednyánszky-pályarajzot és *A fiatalok* című tanulmánykötetet) jelentette meg, és vele alakította ki a *Magyar Nép Művészete* sorozat koncepcióját, illetve őt bízta meg a kötetek szerkesztésével és szövegük megírásával.¹²

Kettőjük kapcsolata – fennmaradt levéllel bizonyíthatóan – már 1901-ben is fennállott,¹³ de csak a *Magyar Nép Művészete* 1904. évi erdélyi (kalotaszegi) anyaggyűjtése során mélyült el.¹⁴ Az elintéznivalók sokasodásával a levelek sűrűsödtek, és hangjuk egyre személyesebbé vált. Nyilván ennek is köszönhető, hogy Malonyay 1905-ben egy nemrégiben parcellázott területen K. Lippichsel határos telket vásárolt, amelyre rövidesen felépíttette a szóban forgó villáját.

Malonyay Dezső 1905. július 3-án vásárolta meg a zuglói, (akkor VII. majd) XIV. kerületi Izsó utca 5. szám alatti 2845–2846/6. telekkönyvi számú 307,95 négyszögöl területű telket ocskói Ocskay Gusztávtól 25 256 koronáért. A telket 1896-ban alakították a Csömöri út mellett fekvő 3855 négyszögöles telek 12 részre osztásakor.¹⁵ (Ocskay akkor 13 578 koronával egyenértékű, 6774 forintot fizetett a telekért.) Malonyay a vásárlással egy időben 1905. július 13-án 78 000 K kölcsönt vett fel, – illetve tábláztatott be a telekre – a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól.¹⁶ (A felvett kölcsön több mint 50 000 K-val haladta meg a vételárat.)

Arról természetesen nincs tudomásunk, hogy mikor kezdődött a villa tervezése, csupán azt tudjuk, hogy az engedélyezési tervek egyes lapjain Leitersdorfer Béla szignója mellett a „Bpest 1905. V/23” dátum szerepel.¹⁷ Tehát bizton állíthatjuk, hogy a tervezés a telekkönyvi bejegyzés előtt megkezdődött. Székesfőváros tanácsa 1905. szeptember 22. dátummal adta ki a Lajta Béla által tervezett villa építésére az engedélyt.¹⁸

¹²Jurecskó László: A Malonyay-vállalkozás kalotaszegi kötetének létrejötte. *Ethnographia* C. (1989) 1-4 sz. 243–277. p.

¹³OSzK Kézirattár/Levelestár, Malonyay Dezső levele K. Lippich Elekhez 1 sz. 1901. júl. 12.

¹⁴OSzK Kézirattár/Levelestár, Malonyay Dezső levelei K. Lippich Elekhez. A 36 levélből álló egységből a 2–12. sz. levelek íródtak 1904-ben.

¹⁵BFL XV.37.c. 2883 sz. és 14 172 sz. telekkönyvi betétek. 1896-ban egyesítették a 2845 és 2846. helyrajzi számú telkeket, az összesen 4740 négyszögöl területből a közterület céljára leírt 885 négyszögöl után maradt 3855 négyszögöl. A Csömöri út, Izsó utca, Abonyi utca és Pálma utca által határolt területből négy saroktelket, egy-egy Csömöri úti, illetve Abonyi utcai, és három-három Pálma, illetve Izsó utcai telket alakítottak ki. Az utóbbiak közül a két középső, a 2845.2846/6 és 2845.2846/7 lett Malonyayé, illetve K. Lippiché. K. Lippich közvetlenül a parcellázás után vette meg a telket és építette fel rá Gyalus László által 1897-ben tervezett villáját. Az Abonyi és Pálma utca sarkánál fekvő telken néhány hónappal később a tanácsos által is támogatott sikeres portréfestő, László Fülöp építtetett magának műtermes villát, szintén Gyalus tervei szerint. 1905 és 1912 között Lajta Béla ez utóbbi házban bérelt lakást és műtermet, tehát 1905-1906-ban ő, Malonyay és Lippich nemcsak szoros munkakapcsolatban voltak, de egymástól szinte karnyújtásnyira is éltek.

¹⁶BFL XV.37.c 14 172 sz. telekkönyvi betét, teherlap.

¹⁷BFL XV.17.d.329/32 787, a 177.921/1905-III. számú tervcsomó „Jobb oldal homlokzat, Hátsó homlokzat, Kereszt-metszet, Hossz-metszet,” lapok. Csimár Károly építőmester 1905. IX. 5-én szignálta a terveket.

¹⁸Az építési engedély száma: 177.921/1905. A tervek megtalálhatók: BFL XV.17.d.329/32787.

A tervezett villa – középtengelyében tetőemelettel bővített – egyemeletes épület volt. Két lakást tartalmazott: földszintjén tágas hatszobásat, az emeleten egy ehhez hasonló, amelyhez a második emeleten egy tágas dolgozószoba és egy nagyméretű konyha, továbbá cselédszoba csatlakozott. A földszinti lakás konyhája az 1,2 méterrel a talajszint fölé emelkedő alagsorba került. A 21,60x20.75 m befoglaló méretű villa a telken az utcától hátrahúzódva helyezkedett el. A főhomlokzat távolsága a kerítéstől 13 m, míg a három szomszéd felé a távolság minden esetben elérte, helyenként meg is haladta a megkívánt 3 métert. Növényzet elhelyezésére az oldalakon is maradt némi hely, de kert telepítésre csak az utca felé adódott megfelelő terület. A villa földszintjének és első emeletének alaprajza szigorúan alkalmazkodott a hasonló rendeltetésű szabadonálló házakat a klasszicizmus óta jellemző hármass rendhez. A középső tengelyben a reprezentatív szféra helyiségei: a hall és a nappali. (A hallt a földszinten tágas veranda egészítette ki, felette az emeleten terasz. A nappalikhöz a hátsó kis kertszakasz felé forduló kisebb veranda csatlakozott mindkét szinten.) Baloldalon (DNy-ra) az utca felé 48 m²-es, lekerekített sarkán ablakos szalon, mögötte a kevésbé kisebb (36 m²-es) ebédlő, amelynek 4 m széles ablakfülkéje a szomszéd felé fordult. Az ebédlő mögött tálaló, átjáró, illetve a szolgálati lépcső. A főtengelytől jobbra, azaz DK-re külön-külön bejárati lépcső vezetett lakások előszobáiba; tőlük jobbra a hálószoba, fürdőszoba, majd a nevelőnői szobával kiegészített gyerekszoba következett. Ez utóbbiak a hátsó – ÉK-i – oldalra nyíltak. Az emeleti lakás halljából L alakban forduló lépcső vezetett a tetőtérbe, az annak középtengelyét elfoglaló dolgozószobához. Ez a lépcsőtér légmentesen el volt szigetelve a mögötte elhelyezett konyhától, amelybe a szolgálati lépcsőn keresztül lehetett feljutni, illetve abból lejutni az ebédlőhöz csatlakozó tálalóba. A dolgozószoba „koporsó-fedele” nagyjából követte a tető vonalát, tőle kb. 3 m távolságban. A tetőszint többi része valóban padlástér volt, bár a kamra és a cselédszoba is itt kapott helyet.

A földszinti lakás konyhája, kamrája és cselédszobája az alagsor baloldali alsó negyedébe került, a baloldali első negyedbe a szoba-konyhás házmesterlakás. Az alagsor többi helyét a mosókonyha, a mángorló helyiség és a különböző raktárak foglalták el.

Az alagsor belmagassága 3 m volt, a földszint és az első emeleté 3,8–3,8 m, a padlásemeleti dolgozószoba legmagasabb pontja, a vízszintes felületi szakaszé 4,7 m.

Az alaprajz különlegessége abban állt, hogy mindkét lakásnak közvetlen bejárata nyílt a főhomlokzaton. A szokástól eltérően nem volt tehát közös előtér, abból nyíló lépcsőház, majd abból nyíló lakások. A veranda jobb oldalán néhány lépcsőfok vezetett egy pihenőig, amelyről jobbra nyílt az emeleti, míg egyenesen a földszinti lakásba vezető lépcső. Ez az elhelyezés már jelzi, hogy a főhomlokzat nem lehetett teljesen szimmetrikus, noha első

pillantásra annak mutatja magát. Középtengelyben – mint már említettem – a veranda-terasz együttes volt, felette a dolgozószoba ötszárnyú ablaka – ez adta az épület főhangsúlyát. Balról a viszonylag széles zárt falfelület – amelyet csak a lábázatban lévő félkör alakú kis alagsori ablak élénkített – után a szalonok sarokablakai törték át a falfelületet. Jobbra a viszonylag kis bejárati ajtó, majd fölötte az emeleti lakás lépcsőházának keskeny magas ablaka, majd a lépcsőház földszinti szakaszának az emelkedést érzékeltető – lépcsőzetes könyöklőpárkányú, félkörívvel lezárt ablaka következett. A következő szakasz némileg előlépett a homlokzat síkjából, itt egy alagsori ablak fölött az emeleti lakás földszinti előterének alacsony félkör alakú ablaka, majd e fölött az emeleti hálószoba fülkéjének háromszárnyú ablaka követték vertikális irányban egymást. A főhomlokzaton tizenegy különféle ablak volt – tipikus szecessziós megoldás. A hátsó- és az oldalhomlokzatok némileg fegyelmezettebbek voltak. A bal oldalhomlokzaton a sarokablakok után zárt felület következett, az ebédlők egymás fölötti háromszárnyú ablakai egyformák voltak; a padlásemeleten a tálaló és a kamra ablakai szintén egyformák, az ebédlőablakok kis változatai. (Szintén háromszárnyasak.) A földszinten a homlokzat végső szakaszában a tálaló egyszárnyas ablaka az ebédlőablakkal azonos magasságú. A jobb oldalhomlokzat ismét mozgalmasabb. A földszinti és az emeleti lakás hálószobái nem fedték pontosan egymást (mivel az emeleti lakáshoz vezető lépcső a földszinti hálószobából hasított le a főhomlokzattal határos területet), így az oldalhomlokzatra nyíló ablakok sem kerülhettek azonos tengelybe, a földszinti távolabb, az emeleti közelebb a főhomlokzathoz. A következő homlokzati szakaszon alárendeltebb helyiségek kisebb ablakai kaptak egymáshoz szigorúan igazodó helyet. A fürdőszobák magasra helyezett alacsony ablakai hármas ikerablak-formát kaptak, mintegy ellentétükként jelentek meg a közelükben az illemhelyek keskeny, magas, szintén ívesen lezárt ablaknyílásai. Ezek felett volt a padlásemeleti cselédszoba háromszárnyú, bár viszonylag alacsony ablaka. A homlokzat további szakaszai zártak voltak, mindössze két pinceablak látszik a lábázatban.

A hátsó homlokzat aszimmetrikus, de szigorúan szerkesztett felépítésű. A négy szakaszra osztott felület első három szakasza lépcsőzetesen egyre emelkedő. Az első szakasz, amelyet a nevelőnői és a gyerekszobák ablakai törnek át, kétszintes, itt az egymás fölötti ablakok azonos formájúak. A következő, már háromszintes szakaszon a nappalikhöz kapcsolódó verandák és fölöttük a konyhaablak formailag erősen különböznek egymástól: a földszinti veranda két boglyaíve fölött az emeleten négy téglalap alakú ablak együttese jelenik meg, a második emeleten a konyha nyílása a gyerekszobákéhoz hasonló, de azoknál szélesebb

négyszárnyú ablak.¹⁹ A harmadik szakaszban a szolgálati/gazdasági lépcsőház toronyként kiemelkedő tömege jelenik meg. A lábázatba integrált (annál magasabb, de keretezése által abba belefoglalt) ajtó fölött a lépcsőfordulók lakószintek közötti ívesen lezárt keskeny és magas ablakai, majd a padlásemeletnél magasabban elhelyezett második padlásszint (?) a toronyjellegét hangsúlyozó három ablaka látszik.

Az első emelet fölötti 10,7 m-es ereszmagasság fölött a tetőt további 9,5 m magasra tervezte Lajta. A főhomlokzat 21,6 szélessége fölött az épület 21,2 magasságba emelkedett, úgy, hogy a tető a teljes magasság csaknem felét tette ki. A henger alakú lépcsőházat közel 3,5 m magasságú boglya-sisak koronázta.

A homlokzat esetleges dekorációjáról az engedélyezési terv nem ad információt, az ablakok osztásából vonhatunk le csupán következtetést. Az ablakok zöme vertikális irányban megosztott (általában 2:1 arányban, de van 1:1, és 3:1 arány is) a felső szakasz apróbb négyzetosztású – ez a megoldás Bécsben volt akkortájt szokásos, a Wiener Werkstätte alkotói még a tárgyak dekorációjaként is előszeretettel alkalmazták ezt a motívumot. A verandák korlátainak, illetve az ajtószárnyak díszítéseinek vázlatos rajzai a fentiekől alapvetően eltérő szemléletű florealis, indázó vonalú motívumokat mutatnak. (Ezeket a rajzi részleteket persze nem kell komolyan számításba venni, mert nem volt kötelező jellegük, kialakításukba a tanács nem szólt bele. Mondhatni a rajz élénkítését is szolgálhatták csupán.)

A Malonyay-villa, ha első terve szerint megépül, nem okozott volna szenzációt. Igényesen megtervezett, mértéktartó szecessziós épület lett volna, a sarokra helyezett ablakok, a felső ablakszárnyak négyzetes osztása újdonságot jelentettek ugyan, de rendkívüliek már nem voltak. Feltűnőbb lett volna a nagyon magas tetőzet, de ilyet is láthattak már Pesten, például a – fentebb említett – Délibáb utcai Baróthy-villán. (A meredek, magas tető Magyarországon előzőleg valóban nem volt mindennapi, azonban tőlünk északra, ahol a telek nagy havazással jártak, évszázadok óta szinte kötelezően alkalmazott megoldás volt. Így védtek a tetőzetet a nagy hőtömegek túlnyomása ellen, hiszen minél meredekebb a tető, a hó annál könnyebben lecsúszik róla, mire elérkezik fagyott-olvadt, tömörebb állapota, már nem a tetőt nyomja, hanem mellette a földet.) Lajta európai vándorlásai során bizonyíthatóan járt a Harz-hegységben és a környező középkori városokban, ahol a magas tetők gazdag választékával találkozhatott.²⁰ De a modern változatokat is láthatta Angliában akár Philip Webb 1859-ben William Morris számára épített ún. Red House-át Bexley Heathen, vagy a Berlin melletti Grunewaldban Alfred Messel 1899-ban épült Villa Wertheimjét (Lajta a villa

¹⁹ A hátsó homlokzat középtengelyében nyíló emeleti ablakok rajzokon látható elrendezése nem felel meg az alaprajzokon feltüntetett nyíláskiosztásnak.

²⁰ OSzK Kézirattár/Levelestár, Leitersdorfer Béla levele Riedl Frigyeshez 6. sz. London, 1899. március 11.

tervezésének idején állítólag a Messel-irodában dolgozott, ahol korábban a Wertheim-áruház tervei is készültek.)²¹ Hasonlóan meredek, magas tetővel épült a közelben, szintén Grunewaldban 1897–1898-ban Ernst von Ihne (a Kaiser-Friedrich-Museum tervezője) villája a Bismarckallee 23. sz. alatt – az ő műtermében Lajta állítólag szintén megfordult. (Ezek csak kiragadott példák, hiszen meredek tetejű villa előkép akkor már számtalan akadt az Alpoktól északra.)

A fent bemutatott első tervre a Főváros Tanácsa 1905. szeptember 22-én – 177.921/1905 számon – megadta az építési engedélyt és az építkezés Csimár Károly építőmester vezetésével meg is kezdődött. Az építkezés folyamatáról tudjuk, hogy a Tanács pótlólag, 1905. november 27-én adott ki engedélyt a Mátrai, Gfrerer és Grossmann cég által bemutatott vasbeton-födémek alkalmazására és a műszaki vélemény külön előírta, hogy a födém Mátrai mérnök személyes felelőssége mellett készítenendő.²² Következő forrásunk az építőmester 1906 augusztusában kelt beadványa, amelyben a lakhatási engedély kiadását kérvényezve bejelenti, hogy a kivitelezés a tervektől valamelyest eltérően történt, és egyidejűleg ennek jóváhagyását is kéri. Csimár – nyelvileg kissé nyakatekerten megfogalmazott – beadványa szerint az épület alaprajzát tükörképileg megfordították és a második emeletet teljes egészében beépítették.²³ (A módosított építési engedélyt 1906. október 13-án 191.574/1906 számon adta meg Budapest székesfőváros tanácsa.²⁴) Az alaprajz tekintetében valóban nem történt nagyobb változtatás. A hálósobák a baloldalra (ÉNy) kerültek, a szalonok és ebédlők jobbra (DK). A hálók maradtak középen és a gyermekszobák ablakai változatlanul az északkeleti tájolású hátsó homlokzaton nyíltak. A második emelet beosztása lényegesen megváltozott: a középtengelyben a főhomlokzatra nyíló korábbi dolgozószoba könyvtár néven a helyén maradt, ám tőle jobbra épült egy csaknem 30 m² alapterületű dolgozószoba is. A könyvtárszobáról készült fotó „a studio” aláírással megjelent *A ház* című folyóiratban,²⁵ később is sok helyen reprodukálták – Lajta Béla egyik legismertebb belső téralakításaként a századelő polgári értelmiségi jólétének szimbóluma lett. Valóban minden volt e térben, amit csak az íróember elképzelt magának: kandalló, párkányán mellszobor és egyéb apró tárgyak, a kandalló előtt klubfotel és dohányzóasztal

²¹ Vámos Ferenc: *Lajta Béla*. Budapest, 1970. Akadémiai Kiadó. 26.

²² BFL XV.17.d.329.32787, ill. BFL IV.1407.b. 216971/1905. nov. 27.

²³ BFL IV.1407.b. 191.574/1906. szeptember 4. „Tekintetes Tanács! A VII. ker. Izsó utca 2845.46/6 hrsz. telkén Dr. Malonyay Dezső úr részére 177921/1905.IV. sz. alatt engedélyezett egy emeletes villaépület, tervrajzaitól eltérőleg épüle. – Az épület helyiségei: alaprajzilag fordított tükörképe és az első emelet körös-körül két emeletre lett felépítve. Ezen felépítménynek módosított terveit van szerencsém tisztelettel bemutatni azon kérelemmel, hogy a jelen módosított terveket jóváhagyni méltóztatna. Budapest, 1906. augusztus hó Csimár Károly építőmester és építési vállalkozó. Budapest VII. Csömöri út 46.”

²⁴ BFL XV.17.d.329.32787, ill. BFL IV.1407.b 191.574/1906. okt. 13.

²⁵ *A ház – építészeti havi folyóirat*. I. (1908) 1. sz. 43.

túloldalán egy bergère-fotel, az oldalfal mentén vállmagasságig végighúzódnó négyolcos könyvvállványok, tetejükön – a kandallópárkányhoz hasonlóan – kisebb tárgyak, felettük a falon képek. A szoba közepén szőnyeggel leterített heverő, a padlón szőnyegek, az előtérben – az ablak előtt – asztal, támlásszékkal. Minderre a pácolt gerendázatú, deszkaborítású kororsó-fedél mennyezet borult – mindez együtt tágas, ám mégis intim hatást kelt. Talán ebben volt a varázsa.

A korábbi padlástérben elszórta elhelyezett kisegítő helyiségek – egy nagy kamra és két tágas (13 m²) cselédszoba – ekkor a dolgozószoba mögött, de attól természetesen hermetikusan elkülönítve egy másfél méter széles folyosó mentén sorakozva kaptak helyet. A második emelet bal oldalán, az épület teljes mélységében az épület jellegét meghatározó tetőteraszt alakították ki (7,78x17,86 m).

Az alaprajz viszonylagos változatlanságához képest meglepő az épület külsejének alapvető megváltozása. A korábban a hatalmas tetőzet alatt tömzsiként ható szimmetrikus épület aszimmetrikus, két elkülönülő épületrészből álló nyúlánk épületté alakult. Eltűnt a nyílások szertelen alakításában megnyilvánuló szecessziós felfogás, az épület szerkesztése rendezettebb, összefogottabb lett. A tetőzet sem kelti már az épülettestre boruló hatalmas sapka hatását, hanem egy fegyelmezett kontyolt nyeregtető formáját mutatja. (Az épülettest és a tető viszonya korábban 10,7:9,5 m; a módosított terven 13,79:9,20 m, azaz 1:1,12 helyett 1:1,5.)

A főhomlokzat megközelítőleg az aranymetszés szabálya szerint van kettéosztva. (A kisebbik rész úgy aránylik a nagyobbhoz, mint a nagyobb az egészhez, 1:1,6) A kontyolt nyeregtetővel fedett nagyobb épületrész foglalja magában a középső tengely helyiségeit (hall és nappali), továbbá jobbról a szalon és az ebédlő együttesét. A főhomlokzaton a hallok hatszárnyú, kis négyzetekre osztott (6x2 egység)²⁶ ablakai, illetve fölöttük a könyvtár valamivel kisebb háromszárnyú (3x3 egység) ablaka kapott helyet, jobbról a földszinti veranda fölött az emeleti terasz mögötti hatszárnyú nyílás (6x2 egység) e fölött a második emeleti dolgozószoba ablaka (3x2 egység), és a két ablaksor közötti tengelyben a padlás 3x2 egység széles ablaka. Az ablakok mind téglalap alakúak, és az első emelettől felfelé haladva egyre alacsonyabbak: a földszinti és első emeletiek hat egység magasak 4+2 szakaszban

²⁶ Az ablakok a terveken nincsenek méretezve, természetesen az osztások sem. A méretezett falszakaszokhoz arányítva csak megközelítő méreteket tudok adni. (A földszinti alaprajzon a bejárati lépcső oldalfala és a veranda közötti szakasz 6 m; ennek a távolságnak megközelítően a fele a hall ablakának szélessége, azaz 3 m; ez 12 részre osztva 0.25 m.) Egy egység így megközelítőleg 25 cm. A terveket a publikált fotókkal összevetve látható, hogy a kivitelezés során némileg eltértek a módosított tervektől is. A kész épületen a hallok ablakai négyzárnyúak, 3x5+3 egységnyi belső osztással. A második emeleti könyvtárszoba ablaka a rajznak megfelelően háromszárnyú, de egy-egy szárny hat-hat függőleges sávra van osztva, egy-egy négyzetes egység (ablakszem) tehát a valóságban kisebb lehetett, mint a terven, kevesebb, mint 25 cm oldalhosszúságú.

megosztva, a második emeleti ablakok megosztatlanul öt egység magasak, a padlásablak – természetesen osztatlanul – három egység magas.

A főhomlokzat mögötti jobboldali épületrész az ereszpárkányig 13,79 m magas, ehhez járul a tetőzet 9,2 m magassága, összesen tehát 23 m; a baloldali szárny, amelyet a tetőterasz zár, a terasz pergolájával együtt mérve 15,8 m, tehát 7,2 méterrel alacsonyabb. A jobboldali épülettömeg homlokzati síkja elé a földszinti veranda háromszög alapú tömege lép; a baloldalon bejárati lépcső, amely az emeletre vezető lépcsőházban, illetve az emeleten a hálószoza ablakfülkéjében folytatódik. Ez a kised előépítmény kis méretben mintegy megismétli a jobboldali tömeget, és annak megfelelően kontyolt nyeregtetővel záródik. A hálószoza erre nyíló kis ablaka a padlásablak megfelelője, csak még annál is kisebb öt egység széles és három egység magas. A baloldali szárny ablakosztása a másik oldaltól eltérően nem szabályos. A kapu fölötti ívelten lezárt, keskeny, magas ablak, (3 egység széles és 6+4 magas) az emeleti lakás lépcsőházát hivatott megvilágítani, akárcsak a baloldali falsíkon alacsonyan elhelyezett két kis ablak (2x2, illetve 2x3 egység). Az épület terméskő lábazata a kapu keretezéseként, majd a hallablak alatt alacsonyan haladva és a veranda mellvédjét teljesen borítva hullámosan falazott.

A jobboldali oldalhomlokzaton, amely mögé itt szalonok és az ebédlők kerültek, igen különös az ablakok elrendezése: az első tengelyben csak a földszinti lakás szalonjának nyílik ablaka (a veranda miatt a főhomlokzatról nem kerül be kellő világosság), fölötte a falfelület áttörtetlen, sem az első emeleti szalonnak, sem a második emeleti dolgozószobának nincsen erre nyíló ablaka. A következő kis kiülésű rizalitban nyílik mind a földszinti, mind az emeleti lakás ebédlőjének széles ablaka, majd a harmadik tengelyben a földszinten és a második emeleten nyílik egy-egy tálalóhelyiségnek ablaka, az első emeleten nem, noha az alaprajz jelzi azt. A második emeleten négy kisebb méretű ablak látszik, amelyek nem igazodnak az alattuk lévő ablaktengelyekhez. Mindez azt eredményezi, hogy a jobboldali homlokzaton nagy zárt falfelületek váltakoznak az áttört falfelületekkel, az ablakok kiosztása a nagy I alakját követi, a háromablakos földszint és a négyablakos második emelet mintegy közrefogja az első emeleti egy nagy ablakot. A földszinti első tengely ablaka 3x3 egységnyi széles és 3+2 egységnyi magas; a rizalitban elhelyezett ebédlőablakok 4x2 egység szélesek és 3+2 egység magasak mindkét szinten, a földszinti tálaló ablaka 2x2 egység széles és 3+2 egység magas. Tehát a földszinti és első emeleti ablakok az eltérő szélességük mellett egyöntetűen 3+2 egység magasak. A második emeleten a kamra ablaka mindössze két egység széles és négy magas, a többi ablak, a cselédszobáké és a tálalóé egyformán 2+2 egység szélesek és négy magasak. (Az ablakok magassága a második emeleten is egyforma. Az ablakok mind téglalap

alakúak eltérően a lábazatot áttörő öt pinceablaktól, amelyek félkör-, illetve nyomott boglyaívűek.

A baloldali homlokzat mögött a hálószobák, fürdőszobák és a nevelőnők szobái fekszenek. A nevelőnői szobák ablakai 2x2 szélesek és 3+2 egység magasak, a fürdőszobákéi 3x3 szélesek és négy egység magasak, a hálószobákéi 3x3 szélesek és 3+2 magasak. A méretek változnak ugyan, de az ablakok szigorú rendben igazodnak a tengelyekhez és egymáshoz. A második emeleten a tetőterasz pergolája látszik. Ez a ház legfegyelmettebb homlokzata.

A hátsó homlokzat változatossága vetekszik a főhomlokzatával: a toronyszerűen formált lépcsőház kiugrik a falsíkjából, boglyaíves sisakja azonban nem emelkedik a tetőzet fölé. Lábazattal keretezett kapuja fölött a különböző szinteken eltérő alakú és méretű ablakok vannak, az első fordulóban két egység széles négy egység magas, a másodikon 2x2 egység széles és négy egység magas, a harmadikon négy egység széles és három egység magas. A lépcsőháztól balra itt található az oldalhomlokzat első emeletéről hiányolt tálalóablak, (2+2 széles, 3+2 magas), fölötte a második emeleten két kicsiny ablak a fenti tálaló átszellőzésének javításra, egyenként egy egység széles és két egység magasak. A lépcsőháztól jobbra eső felületen Lajta eltért eddigi szabályos téglalap alakú ablakaitól és a földszinti nappalinak két boglyaívvel lezárt ablakot tervezett a 2x3 egységnyi alapon, amely mindössze két egységnyi magas, további három egységnyi magasságban egyre keskenyedik az ív. Fölötte az emeleti nappali ablaka 3x3 egységnyi szélesség fölött 3+2 egység magas téglalap alakú ablak, akárcsak fölötte a második emeleti konyhaablak. Majd még följebb 2x2 egységnyi széles három egység magas padlásablak. A következő tengely, már a tetőterasz alatt a gyerekszobáké: a földszinten 2x3 széles 3+2 egységnyi magas, az emeleten 3x3 széles, 3+2 magas, középen ajtószárnyal, és előtte tömör mellvédű erkéllyel.

Összefoglalva: a módosított terv szerint megépült ház elvesztette az első terv szokványos szecessziós jegyeit, annál fegyelmettebben szerkesztett lett. Legjellegzetesebb formajegyei az aszimmetria és a magas kontyolt nyeregtető, illetve annak kisméretű megismétlése. Fontos jellemzője volt még a sima fehér vakolt falfelület és a helyenként megjelenő vörösre festett gerendázat.²⁷ Malonyay – később részletesebben ismertető írásában – így fogalmazott: „magyar legyen a formáiban, de benne teljes angol kényelem.” A magas kontyolt nyeregtető és a kékre festett, és díszítésül megfaragott gerendavégek és

²⁷ Kós Károly visszaemlékezésében „pávakék” színű farészleteket említ, a lepergő fehér máz alól ma előtűnő vörös szín azonban Málnai Béla jóval korábbi, 1925-ös emlékezésével vág egybe, amely többek közt ezt írja a homlokzatról: „...látható gerendázat, a tető szarui, a tetőterasz tartó oszlopai pirosra festve mind a székelő népmotívumok faragásaival.” l. e honlap „Írások Lajta Béláról” galériájában.

ereszdeszkázatok jelentették a magyar formát. Mi úgy is tekintjük – mert annyiszor hallottuk –, hogy a kalotaszegi magas tető magyarabb az alföldi, vagy a dunántúli kisebb hajlásszögű, nyomott tetőknél. Kérdés azonban, hogy a magas tetőkhöz és faragott gerendázatokhoz szokott német szem is jellegzetesen magyarnak találta-e ezt az épületet?²⁸ Az angol kényelem is hibádzott némileg. Az angol cottage-ok laposabbak, szélesebben elterülők, nem kerül bennük második emeletre a konyha, hogy minden ennivalóval, hússal és zöldséggel tíz méter magasba kelljen cipekedni. Ám ebben az esetben a megrendelő is és a tervező is a helyi adott viszonyokhoz kényszerült alkalmazkodni! (Árkay Aladár meg tudta oldani Baróthy Károly házában, hogy a tágas konyha a földszintre kerüljön, igaz, hogy ott nem kellett bérlakást terveznie az építető lakása alá, és talán a megrendelő nem volt olyan érzékeny a konyhából terjedő ételszagokra. A Baróthy-villa egyébiránt is szétterülőbb volt, nem is alkalmazkodott a villák korábban megszokott, a Malonyay-villára is jellemző hármasszámú osztásához, ily módon sokkal angolosabb lett, mint a Malonyay-villa.) Malonyay említi, hogy Lajta a tervezés során számos Kalotaszegről származó tárgytól kapott díszítésre, részletképzésre ötletet. Az így alkalmazott formák is erősítették az épület magyar jellegének tudatát.

A ház című folyóirat – szerkesztője, Lajta korábbi munkatársa és mindhalálig híve, Málnai Béla – első évfolyamának első számában részletesen, húsz oldalon ismertette a Malonyay-villát.²⁹ Az összeállítás első része Malonyay Dezső *Eb ura fakó* című ötoldalas írása, amelyben a megszokott, konkrétumokról elemelkedő stílusában ír az építkezés menetéről. Ha megfogható adatokat nem is találunk az írásban, némi háttérismerettel kihámozhatunk belőle információkat. „A mandulafának egy ága se görbült meg, az igaz, de kétszer hullatta lombját s még egyszer virágzott, mire az ablakból tekinthettem ki rá.”³⁰ A kitekintés ideje a ház elkészültével, a használatbavételi engedély megkérésével (1906. augusztus) lehet azonos, ha előtte két év telt el, akkor a tervezgetés 1904 tavaszán-nyarán kezdődhetett, *A Magyar Nép Művészete* első, Kalotaszegi kötete gyűjtőmunkáinak indulásakor. Mire Lajta első terve elkészült (1905. március) Malonyay már tele lehetett az erdélyi benyomásokkal, de hogy ne szenvedjenek késedelmet, a tanácshoz még a szecessziós tervet nyújtották be, hogy a kitűzési és alapozási munkák az engedély birtokában hamarosan elkezdhetők legyenek. Az építkezés 1905 őszén már módosított tervek szerint kezdődhetett meg, erre utal, hogy az 1905. novemberi szerkezetterveken már a mai belső beosztás és épületkontúr jelenik meg, a korábban már említett tükörszimmetrikus megfordításban. Malonyay írása az igények kialakulásának leírásában gondosan vegyíti az első, illetve a

²⁸ Az 1970-80-as években az NSZK nagykövetségének egyik részlege működött az épületben.

²⁹ *A ház – építészeti havi folyóirat*. I. (1908) 1. sz. 27–48.

³⁰ Malonyay Dezső: *Eb ura fakó*. *A ház – építészeti havi folyóirat*. I. (1908) 1. sz. 32.

második tervváltozatra vonatkozókat. Az kiderül a szövegből, hogy az emeleti 35 m²-es fürdőszoba Lajta megoldása volt Malonyay igényére. Lajta ötlete volt továbbá a földszintre építendő bérlakás, amelynek rendeltetése volt, hogy béréből a bankkölcsön részlete fizethető legyen. Különös, de a szöveg szerint Malonyayné ötlete volt a nagy tetőterasz: „Csináljuk úgy, hogy a háztető fele terrasz legyen! – ajánlotta a feleség.”³¹ Ha ez valóban így történt, az épület jellegét olyannyira meghatározó aszimmetria nem is Lajtától származott volna. (Én kicsit kételkedem.) Persze tekintetbe vehetjük, hogy a korábban szokásos kis erkélyek és nagyobb altánák mellett már Pesten is megjelent a nagy tetőterasz. Éppen a már többször említett Baróthy-villán, – a tervek szerint – a Városliget irányába néző oldalon, a földszinti veranda, kocsiszín, kocsis szoba és istálló fölött egy csaknem 90 m² területű, szabálytalan alakú, részben fedett tetőterasz volt. (Ez az elhelyezés a szagokra kényes Malonyay Dezsőnek vélhetően nem felelt volna meg.)

„Eközben sok szép holmit találtam Kalotaszegen – írta Malonyay – Lajta kiszemelt egy fejfát: ilyen lesz a lépcsőoszlop”³² ; „ilyen dongás gyertyatartó formára csináljuk a csillárokat”³³; „egy kaszanyél, néhány kapatisztító, az „írástáni” varrottasok, egy zsótárszorító, egy damosi hímes járom, a bikali házak kontyos tetői”³⁴ „valamennyinek módját lelte a házon.” „Mindez csak arra való, hogy gondolatot adjon. Jó magyarosat. Bízsa csak rám!”³⁵ – idézte végül Lajtát. És valóban sok az idézet, fafaragással díszített elem a belső térben: ajtószárnyak, ajtófélfák, lépcsőmellvédek – nem pontos másolatok, mondhatni adaptációk. Szemmel látható, hogy Lajta élvezte ezt a munkát.

A fenti szövegből az is kiderül, amit a Magyar Nép Művészetéből is észrevehetünk, hogy Lajta nem vett részt a gyűjtő- és feldolgozó munkában, először másodlagos módon – Malonyaytól vagy más gyűjtőktől – jutott hozzá a „forrásokhoz”. 1906 kora nyarán Telegdy Árpád és Maróti Géza társaságában azonban már személyesen is ellátogatott Kalotaszegre (ezt épp egy Lippichnek mint a magyar népművészet felfedezőjének címzett tréfás képeslapjuk tanúsítja); hagyatékából pedig több kalotaszegi tárgy került be a Néprajzi Múzeum gyűjteményébe.³⁶

Malonyay beszámolója, ha az építés menetéről nem is ad konkrét ismertetést, a szerző szorongásokkal elegy örömről hitelesen tájékoztat. A saját ház, az épület, a lakás tökéletessége az öröm forrása, a szorongásé a bizonytalan anyagi háttér. A cikkben is írja,

³¹ Uo. 30.

³² Uo. 30.,képek: 44.

³³ Uo. 30. A lépcsőoszlopon álló lámpa készült így, ld. uo. 44–45.

³⁴ Uo. 30. A tetők képeit ld. uo. melléklet a 26–27. oldal között, 37.

³⁵ Uo. 30.

³⁶ Ld. e honlap Lajta Béla tárgyai, ill. Lajta Béla levelezése galériáit.

hogy az építkezés kezdetekor nem volt összegyűjtött tőkéje és csak Lajta biztatására mert belevágni a dologba. A bankba is Lajta kíséretében ment kölcsönt felvenni, és unokái még negyvennyolc évig fogják a részleteket fizetni.³⁷ A telekkönyvi bejegyzések is igazolják a fentieket. A tulajdoni lapon 1905. július 3-án írták nevére a telket 25.256 K vételárral, a teherlapon tíz nappal később, 1905. július 13-án jegyezték be az ingatlanra a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól felvett 75.000 koronás kölcsönt, amelyet száz félév alatt kellett törleszteni 1837 koronás részletekben.³⁸ (Rendkívüli eset lehetett, hogy „egy nagyon kedves úr, aki szereti a művészeket és az írókat”³⁹ akkora hitelt folyósított, amely a fedezetül szolgáló telek értékének háromszorosa volt! Ehhez szolgálhatott támaszul Lajta személye, az esetleg bemutatott terv és persze az esetleges kezesek, akikről a szerződés hiányában nincs ismeretünk.) Lajta fantáziája szabadon szárnyalt és az építőmester (Csimár Károly) sem tudott neki határt szabni. „És az az érdekes, hogy mialatt ily makacsul spóroltunk, a ház még mindig, egyre nőtt, nőtt (...) Lajta boldogan rajzolt: kilincset, vasalást, piszkáló szerszámot a kandallók elé, csupa szépséges művészi holmit, amiből azután az építőmester nyomban lealkudott kilencven percentet, én meg visszaalkudtam az építőmestertől negyven percentet. De Lajta csüggedés nélkül rajzolt tovább, – az építőmester a haját tépte, én vigasztaltam s azután véle együtt gumizgattuk ki, titokban, a rajzokból azt, amit lehetett és én könyörögtem művészbarátomnak, hogy már most elég, se spórolni, se alkudni nem tudok tovább. Majd máskor! Majd később! Építünk még egy házat! hagyjunk az ötleteinkből akkorra is valamit”⁴⁰ Csimár valószínűleg nem a tűzpiszkáló vas miatt tépte a haját, hanem az eredeti költségvetés összegének általános emelkedése, a magas tető igényelte drága ácsszerkezetek és hasonlók miatt. Az idézett szövegből is érzékelhető Malonyay szorongása, az építkezés körüli nyugtalanság.

A ház elkészült, lehetett fotografálni! Ennek megtörténével lehetett publikálni, ami mind az építetőnek, mind a tervezőnek nagy nyilvánosságot, páratlan reklámot jelentett. Lajta meg is nyugodott: „Hát minek spórol már, – csodálkozik az én művészbarátom. – Hisz’ már kész a ház.”⁴¹ A ház-ban Malonyay írása mögött megjelent egy szignálatlan ismertetés az épületről, amelyet minden valószínűség szerint a lap szerkesztője, Málnai Béla írhatott. A lelkes, csaknem lelkendező írás végigvezet az épületen, pontosabban az építettő lakásán, külön kiemelve a második emeleti helyiségeket, az író műhelyét. „Bizonyos, hogy csakis a ház lakója és a tervező művész együttműködése képes csak ilyen harmóniát alkotni, megértve

³⁷ Malonyay Dezső: Eb ura fakó. *A ház – építészeti havi folyóirat*. I. (1908) 1. sz. 32.

³⁸ BFL XV.37.c 14 172 sz. telekkönyvi betét, teherlap.

³⁹ Malonyay Dezső: Eb ura fakó. *A ház – építészeti havi folyóirat*. I. (1908) 1. sz. 32.

⁴⁰ Uo. 32–33.

⁴¹ Uo. 33.

egymást, és közösen kutatva a kifejezés módját.”⁴² összegezte Málnai(?) tökéletes elégedettségét.

Malonyay azonban nem volt túl a nehézségeken; 1906. november 23-án Csimár Károly – minden bizonnyal a kifizetetlen számlák összegével – további 46 000 K-val megterhelte az ingatlant.⁴³ Malonyay igyekezett Csimárnál törleszteni, 1907. január 31-én 21 000 K-t, majd 1908. január 8-án 8 333 K-t törlesztett ugyan, de a fennmaradó adósságra ismét bankkölcsönt kellett felvennie. 1908. október 30-án a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál felvett további 18 000 K kölcsönt és ebből fizethette ki december 10-én az építőmesternek az utolsó, 16 666 K részletet.⁴⁴ (Bő két évvel a használatbavételi engedély kiadása után.)

Banki adóssága már 90 000 K fölött lehetett és még alig törlesztett valamit. A 4000 K körüli évi törlesztő-részletet bizonyosan nem fedezte a földszinti lakás bére, amint erre a tervezés idején számítottak.⁴⁵ *A Magyar Nép Művészete* anyaggyűjtése és szerkesztése sok munkával járt, de nem tudjuk mennyit jövedelmezett? Azt tudjuk azonban, hogy alig 15 hónappal a házat publikáló illusztrált írások megjelenése (1908. április) után, 1909. június 18-án Malonyay Dezső eladta az Izsó utca 5. szám alatti villáját gróf Haller Györgyné sz. Bethlen Margit grófnőnek.⁴⁶ (Ezen a dátumon vezették be a telekkönyvbe, az eladás valamivel előbb kellett megtörténjen, a tárgyalások kezdete, természetesen, még előbb.) A publikáció és az eladási tárgyalások között valószínűleg egy év sem telt el. A használatbavétel és az eladás között alig három. Felmerül a kérdés: miért vágott bele egy íróember ekkora vállalkozásba? Nem tudta előre, hogy nem lesz hozzá ereje? Nem tudni. Az eddig megismert levelei nem szólnak erről.⁴⁷ Talán Lyka Károly már ismert jellemzése ad támaszt: „S mindezt azért, hogy választékos jó módban éljen, szépen bútorozott, perzsaszőnyeges lakásban, művészi képek közt, olyan ebédeket és vacsorákat kapjon a legfinomabb ezüst- és porcelánkészletekben, válogatott borokkal, mint egy világfürdő szállodájának apartementjában.”⁴⁸ Vágyott a luxusra, ezt szerette volna megteremteni magának. Talán kicsit rivalizált is K. Lippich Elekkel, a szomszédos ház tulajdonos-építetőjével? Egyelőre nem tudjuk, azt azonban igen, hogy valószínűleg nem fizetett rá az üzletre. Volt egy feltűnően szép háza, sokan tudtak róla, sokan irigyelték. A publikációval ismertté tette a házat és a nevét. (Ma is írunk róla, több mint

⁴² [Málnai Béla (?): Malonyay háza. *A ház – építészeti havi folyóirat*. I. (1908) 1. sz. 36.

⁴³ BFL XV.37.c 14 172 sz. telekkönyvi betét, teherlap.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Malonyay Dezső: Eb ura fakó. *A ház – építészeti havi folyóirat*. I. (1908) 1. sz. 32.

⁴⁶ BFL XV.37.c 14 172 sz. telekkönyvi betét, tulajdoni lap.

⁴⁷ OSzK Kézirattár/Levelestár, Malonyay Dezső levelei K. Lippich Elekhez. 36 levélből álló egység 1901 és 1913 közötti datálásokkal.

⁴⁸ Lyka Károly: *Vándorlásaim a művészet körül*. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1970. 223.

100 évvel felépítése után. Jó esetben műemlékké fogják nyilvánítani.) *A Magyar Népművészete* kötetei mellett ez lett a maradandó alkotása.

Valószínűleg anyagilag sem járt rosszul, mivel a bankkölcsönökből a korábban már visszafizetett 10 000 K-n túl megmaradó kb. 86 000 K-t a vevő átvállalta az ingatlannal. A vásárló grófnő a telekkönyv szerinti 200 000 Korona vételárból Malonyaynak két részletben 115 000 K-t fizetett ki (1909. augusztus 5-én 50 000, és 1910. augusztus 23-án 65 000 K-t); a bankhitel maradékát pedig 1925-re, már az olcsó koronából törlesztette. (100 félév helyett 40 alatt!)⁴⁹

Malonyaynak a 115 000 K-ból a korábbi 81 256 K kiadás levonása után levonása után csaknem 34 000 K-ja maradt „haszonként”. Nem esett kétségbe, mivel úgy is falura vágyott két év múlva megvette a tápiósápi kastélyt, amit azután 1912-ben eladott.⁵⁰ Ezután a változó lakáscímeken szerepelt a lakjegyzékekben. Eleinte még Zuglóban az Abonyi utca 21. sz. alatt lakott (1912), majd beköltözött a Belvárosba, a Ferenc József rakpart 15. (1913), majd a Semmelweis utca 17. (1916) alá. A halotti anyakönyvben már a Semmelweis u. 4-et jelölték lakcímeként. Ott huny el 1916. április 22-én.⁵¹

Lajta Béla és Malonyay Dezső levelezését ezideig nem sikerült megtalálni; Lajta hagyatéka is szétszóródott, nincs tehát semmi információnk arról, hogy ők ketten hogyan leltek egymásra. Az épület azt bizonyítja, hogy közös hangot találtak, ám semmi arra mutató jel sincs, hogy milyen előzményekkel. Lajta alkalmazta ugyan az erdélyi gyűjtőmunka eredményeit, és nemcsak a díszítőművészeteket, hanem az építészeteket is, de – ellentétben Medgyaszay Istvánnal – maga nem vett részt a helyszíni munkákban. Kézenfekvőbbnek látszana, ha ez utóbbit választotta volna a megrendelő, hiszen egy olyan, bécsi iskolázottságú, Otto Wagner mesteriskolájából hazakerült, szintén pályakezdő építészről van szó, aki aktívan részt vett *a Magyar Népművészete* munkálataiban. Talán épp ez volt a baj vele, nem volt elég tekintélye Malonyay előtt, beosztottjának, alárendeltjének tekintette. Medgyaszaynak a Malonyay-villával lényegében egy időben épült két gödöllői műteremházát legfeljebb csak tervben ismerhette, és feltehető, hogy nem is találta őket magához illően eléggé elegánsnak. A 20. századelő magyar építészetének történetében több szempontból is jelentős műteremházak sok kiváló tulajdonsággal rendelkeztek – amelyek részletezésére itt sajnos

⁴⁹ BFL XV.37.c 14 172 sz. telekkönyvi betét, teherlap

⁵⁰ OSzK Kézirattár/Levelestár, Malonyay Dezső levelei K. Lippich Elekhez 25., 28–30. levél.

⁵¹ BFL XV.20. Polgári anyakönyvek mikrofilm gyűjteménye A.913. IV. kerület halotti anyakönyvek 1916. 44. N°. 260. Malonyay Dezső, 50 éves író, lakása: Budapest IV. Semmelweis u. 4, meghalt 1916. április 22. este ½ 8 óra, a halál oka: érlemeszesedés, szívhűdés.

Különös a két Semmelweis utcai cím, lehet, hogy mindössze szám elírásról van szó, bár Malonyay nyughatatlanságát nézve, az is lehet, hogy átköltözködött az akkor még új és elegáns bérházak egyikéből a még elegánsabba.

nincs hely – de elegánsak nem voltak, sőt nem is akartak lenni. A megbízó Nagy Sándor festő és Malonyay életmódja és világszemlélete távol állott egymástól, és Medgyaszay megbízója igényeihez igazodott. Ezek persze csak következtetések, amelyeket írott források nem támasztanak alá. Tény azonban, hogy Malonyay nem Medgyaszayt, hanem Lajtát választotta, és a jelek szerint nem csalódott benne, hacsak a költségek elszabadulása miatt nem? K. Lippichnek írt levele szerint ezért magát és nem a tervezőt tekintette felelősnek.⁵²

A Malonyay-villa rövid ideig őrizte eredeti formáját. Hallerné grófnő már 1910-ben sarokajtót vágatótt az előszobából az úriszobának átnevezett egykori emeleti nappaliszobába.⁵³ 1912-ben komolyabb változtatás történt, ugyanis a második emeleti nagy teraszt beépítették: a terület nagyobbik felén egy 30 m²-es szoba mellé kamrát, fürdőszobát, cselédszobát és előteret építettek. (Látszólag egy egyszobás garzonlakást, amely azonban nem volt független a nagy lakástól.)⁵⁴ A fennmaradt területre a tervrajz fedett teraszt jelöl, ám az építési engedély külön kikötötte, hogy azt beüvegezni, és lakóhelyiségül használni nem szabad, mert a fedélszéktől nincs tűzbiztos mennyezettel elkülönítve.⁵⁵ Az újonnan épített helyiségek az eredeti tetőhöz hasonló, bár annál alacsonyabb kontyolt nyeregtető lefedést kaptak. (A zárópárkány fölött 2,70 m gerincmagassággal szemben az eredeti tető 5,5 m magasságával.) A Malonyay villa az átépítés által elvesztette eredeti hangsúlyos aszimmetriáját. Ezután is aszimmetrikus volt, ám meglehetősen suta módon, két egymás melletti, különböző méretű kontyolt tetővel. A tervező Lux Kálmán volt.

1929-ben az örökös Dr. Darányi Béláné Haller Margit grófnő az épület baloldalán az alagsori raktárak egy részét megszüntetve garázst építtetett és az utcai bejárattól odavezető rámpát,⁵⁶ majd 1934-ben központi fűtő- és melegvízkészítő berendezést, azaz bevezettette a házba a központi fűtést.⁵⁷

Az elmúlt hét évtizedben – meglepő módon – az emeleti hallba húzott válaszfalon és a tetőterasz maradékának beépítésén túl érdemi változtatások az épületen kívül és belül sem történtek.

⁵² OSzK Kézirattár/Levelestár, Malonyay Dezső levelei K. Lippich Elekhez, 25. levél

⁵³ BFL XV.17.d.329/32787 (88.726/1910)

⁵⁴ BFL XV.17.d.329/32787 (74.585/1912)

⁵⁵ Uo. az azonos számú építési engedélyíraton.

⁵⁶ Uo. 56.220/1929 sz. építési terv és engedély irat.

⁵⁷ Uo. 160.388/1934 sz. építési terv.